

UCHAMBUZI WA BAADHI YA ILANI ZA VYAMA VYA SIASA (2010 – 2015)

- Utawala na Fedha
- Rasilimali watu Afya
- Dawa na Vifaa tiba
- Huduma za VVU na UKIMWI

UCHAMBUZI WA BAADHI YA ILANI ZA VYAMA VYA SIASA (2010 – 2015)

**Utawala na Fedha
Rasilimali watu Afya
Dawa na Vifaa tiba
Huduma za VVU na UKIMWI**

APRILI 2015

Hakimiliki ©2015

Sikika Company Limited, Haki zote zimehifadhiwa.

Tarehe ya kuchapishwa: 2015

Imeandaliwa na Sikika: Idara ya Rasilimali Watu katika sekta ya Afya

ISBN: 978-9987-9777-6-8

Imechapwa na:

YALIYOMO

SHUKRANI	i
MUHTASARI	ii
ORODHA YA VIFUPISHO	vi
UTANGULIZI	vii
MATOKEO YA UCHAMBUZI	1
A. CHAMA CHA MAPINDUZI (CCM)	1
B. CHAMA CHA DEMOKRASIA NA MAENDELEO (CHADEMA)	6
C. CHAMA CHA WANANCHI CUF.....	11
D. CHAMA CHA NCCR – MAGEUZI	15
HITIMISHO NA MAPENDEKEZO	18
1.1 HITIMISHO.....	18
1.2 MAPENDEKEZO.....	19
MAREJEO	26

SHUKRANI

Shukrani za pekee ziwaendee ndugu Gasper Mashingia ambaye ni Mkuu wa Idara ya Utawala na Usimamizi wa Fedha na ndugu Zakayo Mahindi Simon ambaye ni Mkuu wa Idara ya Rasilimali Watu Afya kuratibu zoezi hili, ikiwemo kuandika hadidu za rejea , kushiriki katika uchambuzi na kuandaa ripoti ya hii. Zaidi ya hayo, tunawapongeza kwa kufanikisha mawasiliano, mikutano na uwasilishaji wa mada katika Kituo cha Demokrasia (TCD) pamoja na wawakilishi vyama vya siasa.

Pili, shukrani za dhati ziwafikie Mkuu wa Programu za Sikika, ndugu Patrick Kinemo, wafanyakazi wote wa Idara ya Madawa na Vifaa Tiba, Idara inayofuatilia huduma za UMIMWI na virusi vya UKIMWI, Idara ya Habari na wengine wote ambao kwa namna moja ama nyingine wameshiriki katika kuchambua na kukamilisha ripoti hii. Kwa uchache niwataje ndugu Alice Monyo, Scholastica Lucas, Tusekile Mwambetania, Lilian Kallaghe, Eva Emmanuel na Beatrice Mkani.

Tatu, tunavishukuru vyama vya siasa vya Chadema, CCM, CUF na NCCR Mageuzi kwa kukubali kupokea na kuijadili ripoti hii ya uchambuzi wa ilani za vyama vya siasa. Tunaamini, vyama hivi vitayachukua mapendekezo ya ripoti hii ili kuweza kuboresha huduma za afya katika kipindi kijacho cha miaka mitano.

Mwisho lakini sio kwa umuhimu, tunawashukuru na kuwapongeza Kituo cha Demokrasia nchini kwa kuratibu zoezi hili kwa mafanikio. Tunaamini wataendelea kushirikiana nasi siku zijazo.

Irenei Kiria

Mkurugenzi Mtendaji

MUHTASARI

Utangulizi na Malengo

Sikika ilifanya uchambuzi wa ilani za vyama vinne vya siasa za mwaka 2010 -2015 ili kufikia malengo makuu mawili. Kwanza, kubaini ahadi za vyama vya siasa kuwafikishia wananchi huduma za afya katika maeneo manne muhimu ambayo ni utawala bora, usimamizi wa fedha na rasilimali watu - afya, dawa, vifaa tiba na huduma za UKIMWI na Virusi vya UKIMWI (VVU) kupitia ilani zao.

Pili, kutoa mapendekezo kwa vyama vya siasa yaliyotokana na uchambuzi wa maeneo hayo manne katika ilani zinazoelekea ukingoni, ili kuvishawishi kuweka mapendekezo haya katika ilani zao za 2015 – 2020. Uchambuzi huu ulihusisha Ilani za vyama vinne ambavyo ni Chama cha Mapinduzi (CCM) ambacho ni chama tawala, Chama cha Demokrasia na Maendeleo (CHADEMA), Civil United Front (CUF) na National Convention for Construction and Reform maarufu kama NCCR – Mageuzi.

Mbinu zilizotumika

Awali, Sikika ilipanga kufanikisha zoezi hili kwa kupitia Kituo cha Demokrasia cha Tanzania (TCD). Hata hivyo, baada ya mazungumzo na TCD tulikubaliana kuwasilisha mapendekezo moja kwa moja kwa vyama husika na kuwapa TCD nakala ya ripoti ya uchambuzi yenye mapendekezo.

Matokeo muhimu

Uchambuzi huu unaonesha, karibu vyama vyote vilikuwa na mwelekeo chanya wa kiseru na vipaumbele katika maeneo yote manne muhimu ya sekta ya afya vilizingatiwa. Karibu vyama vyote, kwa namna tofauti vilitoa ahadi ya kuboresha utawala bora na usimamizi wa fedha kupitia kuweka sheria kali dhidi ya rushwa, ufisadi na kusimamia nidhamu kwa wafanyakazi wa sekta ya umma, kuimarisha huduma za bima za afya, na kuhakikisha huduma bora za afya na UKIMWI zinawafikia wananchi wote na kwa wakati.

Kwa upande mwingine uchambuzi huu unaonesha kuwa, pamoja na ahadi hizo vyama havikuweka au kusema ni mifumo gani au mikakati

ipi itatumika katika kutekeleza ilani zao na kukabiliana na changamoto mbalimbali za sekta hiyo.

Katika eneo la utawala bora, uchambuzi huu unaonesha kuwa baadhi ya vyama havikuweka wazi juu ya mifumo ya kuratibu utawala bora katika sekta ya afya. Ukosefu wa mifumo bora ya usimamizi na utawala bora huathiri gurudumu zima la utoaji wa huduma ya afya ikiwemo rasilimali watu, huduma za UKIMWI na dawa na vifaa tiba.

Uchambuzi umegundua kuwa, vyama vyote kupitia ilani zao za uchaguzi vimeeleza kuwa bima ya afya ni hitaji la msingi kwa kila mtanzania na vinakiri kwamba, mpango wa bima ya afya uliopo kwa sasa haukidhi mahitaji ya watanzania wote kwani una mapungufu mengi, ufanisi mdogo, usimamizi usiokidhi mahitaji na hauwafikii wananchi wengi. Hata hivyo, hakuna chama chochote cha siasa kilichoonesha ni kwa jinsi gani tatizo hili lingepatiwa ufumbuzi. Kutokuwepo kwa mifumo bora ya Bima za Afya huathiri sana upatikanaji wa huduma kwa wananchi na ukosefu wa dawa na vifaa tiba.

Katika eneo la rasilimali watu, vyama karibu vyote viliahidi kuimairisha na kujenga vyo vya kada za afya kwa kuviwezesha kuandaa wataalamu wa afya wenye ujuzi na ubora zaidi. Sambamba na hilo, pia viliahidi kuongeza mishahara kwa watumishi wa sekta ya afya ili kuweza kuwavutia wataalamu kubakia nchini. Ilani hizo pia zilitoa kipaumbele kwa suala la kutoa posho ya mazingira magumu (hardship allowance) kwa watumishi wa afya walio sehemu ambazo ni ngumu kufikika ikiwa ni pamoja na ujenzi wa makazi kwa watumishi hao. Hata hivyo, hakuna mifumo ya utekelezaji iliyoainishwa katika ilani hizo.

Katika eneo la UKIMWI na VVU, uchambuzi pia unaonesha kuwa vyama vyote katika ilani zake viligusia kuwa vingehakikisha huduma za UKIMWI zinatolewa bure kwa watu wote wanaoishi na virusi vya UKIMWI (WAVIU). Hata hivyo, haikuelezwa kwa undani namna ambavyo vyama vimejipanga kutatua matatizo yanayowakabili WAVIU, madhara ya madawa ya kulevya n.k. Kimsingi, uchambuzi huu haukuona mikakati bayana iliyowekwa ili kusaidia kuondoa matatizo haya.

Kwa upande wa dawa na vifaa tiba, ilani hazijaainisha ni jinsi gani zitatekeleza lengo la uboreshaji wa huduma za dawa, vifaa tiba na vitendanishi nchini. Mfano, tatizo kubwa la huduma hizi husababishwa na utegemezi wa bajeti za wahisani, utegemezi wa dawa kutoka nje ya nchi, ugumu wa sheria za manunuzi na taratibu za kusambaza dawa. Uchambuzi haukuona mikakati ya vyama juu ya masuala haya.

Hitimisho

Mwisho, Sikika ingependa kuyaona mazuri yote yaliyomo kwenye ilani hizi za vyama (2010 – 2015) juu ya utawala bora, rasilimali watu - afya, huduma za VVU na UKIMWI, na yale yanayolenga kusaidia upatikanaji wa dawa na vifaa tiba yakionekana katika ilani za uchaguzi za vyama vya siasa (2015 – 2020). Pia tungependa kuona malengo haya yanakuwa yanayopimika (SMART), na yanayohusu ubora zaidi (quality) kuliko yenye kuongeza wingi (quantity). Mwisho tungependa kuona ilani zikiweka mipango ya muda mrefu ya kuongeza rasilimali fedha kwa ajili ya sekta ya afya kwa kuanzisha vyanzo vipya vya mapato na pia kuziba mianya ya uvujaji wa kodi hususani kupunguza misamaha ya kodi, na kuelekeza baadhi ya mapato hayo katika sekta ya afya.

ORODHA YA VIFUPISHO

ARV	Dawa za kupunguza makali ya virusi vya UKIMWI (Anti Retrovirus Drugs)
CCM	Chama Cha Mapinduzi
CHADEMA	Chama cha Demokrasia na Maendeleo
CHF	Mfuko wa Afya ya Jamii (Community Health Fund)
CSO	Asasi za kiraia
CUF	Chama cha Wananchi (Civic United Front)
HGF department	Idara ya utawala na usimamizi wa fedha - Sikika
HIV	Virusi vya UKIMWI (VVU) (Human Immunodeficiency Viruses)
HIV/AIDS	VVU/UKIMWI
HIV/AIDS Department	Idara ya huduma za Virusi vya UKIMWI na UKIMWI -Sikika
HRH department	Idara ya Rasilimali Watu Afya – Sikika (Human Resources for Health Department)
MMAM	Mpango wa Maendeleo ya Afya ya Msingi
MS department	Idara ya Madawa na Vifaa Tiba – Sikika (Medicine and medical supplies department)
NCCR	Chama cha NCCR Mageuzi
OGP	Mpango wa Uendeshaji Shughuli za Serikali kwa Uwazi (Open Government Partnership).
TAKUKURU	asasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa
TCD	Kituo cha Demokrasia (Tanzania Center for Democracy)
TIKA	Tiba kwa Kadi
VCT	Huduma za Ushauri Nasaha na Kupima (Voluntary Counseling and Testing)

UTANGULIZI

Ripoti hii inatoa matokeo ya uchambuzi wa Ilani za vyama vinne vya siasa za mwaka 2010 – 2015, uchambuzi huo ulifanyika ili kubaini ni jinsi gani vyama vya siasa vilipanga kutatua na kukabiliana na changamoto zilizopo katika sekta ya afya, kuainisha mapungufu yaliyomo katika ilani hizo pamoja na kutoa mapendekezo ya uboreshaji wa Ilani kwa kipindi kijacho cha miaka mitano kuanzia 2015 – 2020.

Ripoti na mapendekezo ya uchambuzi huu yatatumika kama ajenda ama mkakati wa utetezi, ili kuweza kushinikiza/kusukuma mbele ajenda kuu ya kuboresha huduma za afya nchini. Sikika ingependa kuona vyama vya siasa vikiweka nia, pamoja na kuyaingiza mapendekezo hayo muhimu katika Ilani zao za awamu ijayo.

Uchambuzi huu ulijikita kuangalia maeneo makuu manne ambayo kama yakitiliwa mkazo, Tanzania itaweza kufikia lengo la kutoa huduma bora za afya kwa wananchi wake. **Maeneo hayo manne muhimu ni haya yafuatayo:-**

Utawala na Usimamizi wa Fedha za Afya; suala hili liliangaliwa ili kubaini ni kwa jinsi gani vyama vya siasa vilipanga kuyashughulikia masuala ya utawala bora na usimamizi wa fedha za sekta ya afya, ikiwa ni pamoja na kuainisha mapungufu na kupendekeza jinsi masuala hayo yanavyowezwa kufanyiwa kazi kwa kipindi cha miaka mitano ijayo. Uchambuzi wa eneo hili umeangalia mambo makuu manne, ambayo ni:- mifumo ya utoaji wa huduma za afya kama vile Bima; Mipango na Bajeti; Mifumo ya Kupambana na Rushwa na Ufisadi katika Sekta ya Afya hasa rushwa ndogo ndogo pamoja na Upatikanaji wa Huduma za Afya kwa wananchi wote.

Rasilimali Watu katika Sekta ya Afya; nchi yetu imekuwa ikabiliwa na tatizo la upungufu wa wafanyakazi na bajeti finyu katika kuboresha eneo hili muhimu la sekta ya afya. Pia nchi yetu imekuwa ikikabiliwa na ongezeko la malalamiko kuhusu watumishi katika vituo vya huduma za afya vya umma na binafsi kutozingatia maadili ya taaluma. Ilani zilichambuliwa kuangalia jinsi ambavyo vyama vilipanga kukabiliana na changamoto zinazokabili rasilimali watu afya. Uchambuzi wa eneo hili umeangalia mambo makuu sita ambayo ni:- uwepo na upatikanaji wa watumishi wa

afya, mgawanyo wa watumishi wa afya, bajeti ya watumishi wa sekta ya afya, mazingira ya kazi pamoja, uboreshaji wa ujuzi/ubora wa watumishi wa afya na uzingatiaji wa maadili ya watumishi wa sekta ya afya.

Dawa na Vifaa Tiba; kama ilivyo kwa changamoto tajwa hapo juu, eneo hili la dawa na vifaa tiba ni moja ya maeneo muhimu sana katika utoaji wa huduma za afya kwa jamii. Nchi yetu imekuwa ikikabiliwa na changamoto kubwa katika kuhakikisha kuwa kuna bajeti ya kutosha na mifumo sahihi ya kuratibu upatikanaji na usambazaji wa dawa na vifaa tiba kote nchini. Uchambuzi wa eneo hili umeangalia jambo moja kuu ambalo ndilo chachu katika uwepo na upatikanaji wa dawa na vifaa tiba; Bajeti ya Dawa na Vifaa Tiba.

UKIMWI na Virusi vya UKIMWI: hili ni suala mtambuka katika sekta ya afya. Changamoto kubwa katika eneo hili ni pamoja na kutokuwepo mifumo sahihi ya kusimamia rasilimali za UKIMWI, ufinyu wa bajeti, upungufu wa dawa na vifaa tiba kwa mfano, ukosefu wa vidonge vya kuongeza kinga mwilini na vile vya kukabiliana na magonjwa nyemelezi. Eneo hili limejikita kuangalia mambo makuu manne ambayo ni :- kuwepo kwa bajeti ya UKIMWI, kipaumbele kwenye madawa ya kulevya; ushirikishaji wa wananchi hasa wale wanoishi na virusi vya UKIMWI; upatikanaji wa dawa za kuzuia makali ya UKIMWI pamoja na uimarishwaji wa viwanda vya kutengeneza dawa hizo nchini.

Sababu za uchambuzi

Shirika lilifanya uchambuzi wa Ilani hizo kwa sababu kuu mbili. Kwanza, ni umuhimu wa Ilani za vyama vya siasa, ambazo hutoa mwelekeo wa kisera wa chama husika juu ya mambo muhimu yatakayotekelezwa katika kipindi ambacho chama kitakuwa kinaendesha Serikali, iwapo kitapata dhamana hiyo. Aidha, Ilani huonesha msimamo wa chama juu ya mambo muhimu ambayo wapiga kura wangependa kuyasikia, na kuyapata baada ya uchaguzi, hivyo hutoa mwangaza kwao ili waweze kutoa uamuzi kuwa chama gani kinastahili kura zao.

Pili, Ilani ni ahadi ambayo vyama vinaweka kama dhamana kwa wananchi. Hivyo ni moja ya njia ya kuhakikisha utawala bora, uwajibikaji na uwazi wa chama kilichopo madarakani na usimamizi ambao vyama shindani hufanya

kama sehemu ya wajibu wao kwa serikali. Vilevile, wananchi pamoja na taasisi mbalimbali za kiraia wanayo haki ya kuhoji utekelezaji wa mambo yaliyoainishwa katika ilani hizo ikiwa ni pamoja na masuala muhimu kama vile sekta ya afya.

MATOKEO YA UCHAMBUZI

A. CHAMA CHA MAPINDUZI (CCM)

i. UTAWALA NA USIMAMIZI WA FEDHA ZA AFYA

Kuhusu Uwazi (Utoaji wa taarifa za mipango ya afya kwa wananchi)

Suala la uendeshaji wa shughuli za serikali kwa uwazi halikutajwa katika ilani hii ya CCM, na neno uwazi limejitokeza mara 1 tu katika ilani ya CCM.

Kuhusu Kupambana na Rushwa Ndogondogo na Ufisadi

Mapambano dhidi ya rushwa yameainishwa katika ukurasa wa 118, kipengele 188 na 189, kwamba ilani ya CCM inatambua kuwa rushwa ni kikwazo cha maendeleo ya taifa na utoaji wa haki nchini; na isipodhibitiwa kwa dhati, uovu unaotendwa na watoaji na wapokeaji rushwa unaweza kuenea katika sekta zote za maisha ya jamii na kusababisha mmomonyoko mkubwa wa uwajibikaji na maadili ya uongozi.

Pia kipengele hiki cha ilani ya CCM (uk 118) kinaelezea hatua mbalimbali zitakazochukuliwa ikiwemo kuendelea kuimarisha na kuboresha kwa kiwango kikubwa mfumo wa upelelezi wa makosa, uendeshaji wa kesi na utoaji wa haki mahakamani kwa lengo la kudhoofisha vishawishi vya rushwa, kuendesha mafunzo ya elimu ya uraia kwa wananchi ili kuwahamasisha wajue madhara ya rushwa na kuwataka waichukie rushwa katika sura zake zote na kutoa mafunzo kwa watumishi wa umma juu ya maadili ya kazi na mbinu za kupambana na rushwa ili waweze kujiepusha na rushwa katika ofisi zote za umma.

Kuhusu Uwezeshaji Wananchi (Utawala Bora) – Mifumo ya Afya

Ilani ya CCM iliweza kuyatambua masuala ya Demokrasia na Utawala Bora katika ukurasa wa 106 & 115, 118. ‘Demokrasia na utawala bora ni hatua muhimu katika ujenzi wa jamii yenye umoja, mshikamano, uadilifu na uwajibikaji”

Suala la utawala bora limeonekana katika ukurasa 115 ambapo CCM iliahidi kuhakikisha kunakuwa na usimamizi madhubuti wa matumizi ya fedha na rasilimali nyingine za umma kwa kusimamia ipasavyo uwajibikaji wa wote wanaohusika. Pia ilani ilitaka maadili ya viongozi wa umma yafuatwe kwa ukamilifu na kuendesha Serikali kwa kufuata Katiba ya Nchi, Sheria, Kanuni na Taratibu zilizowekwa (uk 116).

Kuhusu Mipango na Bajeti

Ilani ya CCM imetambua umuhimu wa bajeti hasa bajeti ya afya, lakini haikuonesha mipango ya muda mfupi au mrefu ya upatikanaji wa rasilimali zaidi kwa ajili ya sekta ya afya kwa kuweka ahadi katika ilani yao ya miaka mitano.

Kuhusu Upatikanaji wa Huduma za Afya kwa Wananchi Wote kupitia Bima

Ilani ya CCM, (ukurasa wa 59) inahidi kuwa, itaboresha huduma za bima ya afya ili ziwafikie wananchi wengi zaidi. Pia ilani hii iliahidi kuhakikisha huduma za Bima ya Afya zinaboreshwa kwa kuunganisha mfumo wa Mfuko wa Afya ya Jamii (CHF) na Tiba kwa Kadi (TIKA). Lengo la CCM lilikuwa kuhakikisha inaongeza idadi ya wananchi wanaopata huduma za bima za afya kutoka asilimia 7.7 hadi 30 ifikapo mwaka 2015.

ii. RASILIMALI WATU KATIKA SEKTA YA AFYA

Kuhusu Uwepo/ Upatikanaji wa Watumishi wa Sekta ya Afya

Tanzania inakabiliwa na uhaba mkubwa wa wafanyakazi katika sekta ya afya. Katika kutatua changamoto hii, chama cha Mapinduzi (CCM)

katika ilani yake kilipanga kutekeleza Mpango wa Maendeleo ya Afya ya Msingi (MMAM), ambao unazingatia na kutoa kipaumbele katika maeneo ya upatikanaji wa rasilimali watu ya kutosha na wenye ujuzi katika Sekta ya Afya, na kuboresha huduma za Ustawi wa Jamii (ukurasa wa 58).

Katika ukurasa wa 60 wa ilani yake, CCM ilitarajia kuanza ujenzi wa Chuo Kikuu kipya cha Tiba pamoja na hospitali ya kufundishia katika eneo la Mloganzila, Dar es Salaam ambacho kitakuwa na Kitivo cha Matibabu ya Moyo, Saratani na Mishipa ya Fahamu. Aidha, ilani hiyo ilitoa taarifa juu ya Chuo Kikuu cha Dodoma, ambako ujenzi wa Chuo Kikuu Kishiriki cha Tiba ulikuwa unaendelea.

Kuhusu Mgawanyo wa Watumishi wa Sekta ya Afya

Kupitia mpango wa MMAM, Chama cha mapinduzi katika ilani yake kiliahidi kuweka kipaumbele katika upatikanaji wa rasilimali watu wa kutosha na wenye ujuzi katika sekta ya afya (ukurasa wa 58)

Kuhusu Bajeti ya Watumishi

Mafunzo, uajiri na mgawanyo wa rasilimali watu afya ni jambo linalohitaji kutengewa bajeti ya kutosha katika sekta ya afya hasa katika Kurugenzi ya Rasilimali Watu Afya. Ilani ya CCM haikueleza mikakati yoyote kuhusu upatikanaji zaidi wa bajeti ya watumishi.

Kuhusu Kuboresha Mazingira ya Kazi

Katika ibara ya 85 ya ilani ya CCM iliahidi kuhakikisha kunakuwepo miundombinu ya huduma za afya na ustawi wa jamii kwa kukarabati na kujenga vituo vya kutolea huduma za afya na ustawi wa jamii hasa katika ngazi ya kijiji na kata (ukurasa 58). Pia katika kuboresha mazingira ya kazi, ilani ya CCM ukurasa 59 iliahidi kuongeza upatikanaji wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi katika vituo vya kutolea huduma; na kuimarisha mfumo wa rufaa kutoka ngazi ya kijiji hadi taifa. Pia Chama Cha Mapinduzi kupitia ilani yake kiliahidi kununua magari kwa ajili ya makazi ya wazee kumi na vyuo vinne vya ufundi kwa ajili ya watu wenye ulemavu, kufufua vyuo vinne vya watu wenye ulemavu na kuvipatia rasilimali watu na fedha.

Kuhusu Kuamsha Hamasa (morale) ya Watumishi

Kwa kuzingatia kwamba watumishi wa sekta ya afya wanafanya kazi katika mazingira magumu, ni vema zikafanyika juhudi za kuamsha hamasa zao. Ilani ya Chama cha Mapinduzi haikueleza chochote juu ya hili.

Kuhusu Kuboresha Ujuzi wa Watumishi

Chama cha Mapinduzi (CCM) katika ilani yake, kilitarajia kutoa mafunzo kwa maafisa ustawi wa jamii ngazi za shahada 30, stashahada 20 na udaktari 5; kununua magari kwa vyuo 4 vya ufundi kwa ajili ya watu wenye ulemavu; Kufufua vyuo 4 vya watu wenye ulemavu na kuvipatia rasilimali watu na fedha; kuboresha Chuo cha Walezi wa Watoto mchana Kisangara na Ilonga ili kutoa Wataalamu wa ngazi ya cheti na diploma na kujenga vyuo 2 vya ustawi wa jamii na jengo la Ofisi ya Ustawi wa Jamii (uk.60).

Kuhusu Maadili ya Watumishi wa Afya

Hivi karibuni nchini Tanzania, malalamimiko yamezidi kuongezeka kuhusu watumishi katika vituo vya huduma za afya vya umma na binafsi kutozingatia maadili ya taaluma ya afya. Masuala ya upendeleo, rushwa, matumizi ya kauli mbaya na utoro kazini yamekuwa ni mambo ya kawaida kabisa katika vituo vingi vya afya hususan vile vya umma hapa nchini. Uchambuzi wa ilani ya Chama cha Mapinduzi katika ibara yake ya 85 (kuhusu afya) haukuonyesha eneo lolote kuhusu kushughulikia maadili ya watumishi wa sekta ya afya.

iii. DAWA NA VIFAA TIBA

Kuhusu Uhaba wa Dawa na Vifaa Tiba

Matatizo yanayosababishwa na uhaba wa dawa ni makubwa, kwani si kwamba yanatishia uhakika wa huduma kwa mgonjwa anapokuwa katika kituo cha huduma za afya tu, bali pia yanapunguza ari ya watoa huduma kufanya kazi. Aidha, matatizo haya pia yanaathiri afya na ustawi wa jamii na mfumo wa huduma za afya nchini. Hali hii imeathiri wananchi wengi hasa wale wasio katika mfumo wa bima za afya na wale wenye bima za afya zenye wigo mdogo.

Ili kukabiliana na changamoto hii, ilani ya CCM (sehemu ya 85) ukurasa wa 58 inasema, maendeleo ya Taifa letu yataletwa na wananchi wenye afya bora inayowawezesha kuzalisha mali na kutoa huduma mbalimbali. Kipengele A cha sehemu hii ya 85, CCM ilipanga kutekeleza Mpango wa Maendeleo ya Afya ya Msingi (MMAM), ambao unazingatia na kutoa kipaumbele katika (iv) kuongeza upatikanaji wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi katika vituo vya kutolea huduma.

Pia kipengele B kinaongelea kuongeza upatikanaji wa vifaa vya huduma za afya na ustawi wa jamii, huku kipengele (C) cha ilani hii ya chama cha mapinduzi (CCM) ikiahidi kuhakikisha vituo vyote vinapata dawa muhimu na vifaa vya teknolojia ya kisasa ya kuchunguza na kutibu magonjwa ili kuboresha utoaji wa huduma za kinga, tiba na utengemao (uk.59).

iv. KUHUSU HUDUMA ZA VVU NA UKIMWI

Yapo maeneo mbalimbali ambayo yamekuwa ni changamoto katika kutekeleza shughuli za kupambana na UKIMWI nchini.

Ilani ya CCM haikutaja huduma za VVU na UKIMWI moja kwa moja, ila ilipanga kuimarisha uhibitaji wa magonjwa yanayoambukiza, yasiyoambukiza na yale yaliyosahaulika, kuvijengea uwezo vituo vinavyotoa huduma za afya na ustawi wa jamii nchini na kuwajengea uwezo, kuimarisha ujuzi wa watumishi wa sekta ya afya na ustawi wa jamii, katika ngazi zote za kutolea huduma (uk.60). Pia ilani ya CCM iliahidi kuimarisha huduma za hospitali ya Chake Chake na kuipatia mashine za kupima VVU (uk.60).

Ilani ya CCM haikutaja masuala ya bajeti ya UKIMWI, mahusiano ya madawa ya kulevya na UKIMWI, ushirikishaji wa wananchi, upatikanaji wa dawa za kuzuia makali ya UKIMWI na uanzishwaji wa viwanda vya kutengeneza dawa na vifaa tiba kama moja ya vipaumbele vyake.

B. CHAMA CHA DEMOKRASIA NA MAENDELEO (CHADEMA)

i. **UTAWALA NA USIMAMIZI WA FEDHA ZA AFYA**

Kuhusu Uwazi (Utoaji wa taarifa za afya kwa wananchi)

Kwa upande wa CHADEMA, ilani haijabainisha namna ambavyo itashughulikia masuala ya utoaji taarifa na kama iwapo itaweka kipaumbele katika ushirikishaji wa wananchi ili kuwawezesha kupata taarifa mbalimbali zihusuzo afya. Katika uchambuzi uliyofanyika, ilionekana hata neno 'uwazi' halikujitokeza kwa namna ambayo ingepelekea dhana ya uwazi kuendelezwa na chama husika.

Kuhusu Kupambana na Rushwa Ndogondogo na Ufisadi

Katika ilani hiyo ufisadi umetajwa kama kikwazo kikubwa cha kuboresha maisha ya watu; na kwamba ufisadi ni kikwazo kikubwa katika kujenga na kuimarisha utawala bora, utawala wa sheria na haki za raia.

Pia ilani ya CHADEMA (ukurasa wa 58) iligusia suala la ufisadi, kwa kuahidi kukabiliana na wimbi la ufisadi miongoni mwa viongozi wa kisiasa na watumishi wa umma kwa kufanyia mabadiliko ya haraka sheria ya Maadili ya Umma. Lengo la mabadiliko hayo yalikuwa kuhakikisha sheria hiyo inakuwa na adhabu kali ili kuhakikisha watumishi wa umma hawatumii vyeo na nafasi zao vibaya kujinufaisha wao au watu wa karibu yao. CHADEMA katika ilani yao waliendela kuahidi kuimarisha utendaji wa Tasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU), kwa kuiondoa kutoka Ofisi ya Rais na kuifanya huru chini ya Katiba. Pia, pamoja na kwamba Rais atamteua Mkurugenzi Mkuu wa TAKUKURU, uteuzi wake usingekamilika bila kujadiliwa na kuthibitishwa na Bunge 58.

CHADEMA waliahidi kuteua majaji zaidi na kuanzisha mahakama ya uhujumu uchumi ili kuhakikisha kesi zote kubwa za ufisadi zinashughulikiwa kwa haraka bila kuingilia utendaji wa mahakama katika kesi zinazohusu makosa mengine (59). Ili kujenga moyo wa kuheshimu maadili katika ajira na kazi mbalimbali, CHADEMA ilipanga kuhakikisha kwamba vyuo vikuu nchini vinafundisha somo la maadili na miiko kwa wanafunzi wote (morality and ethics).

Kuhusu Uwezeshaji wa Wananchi (Utawala Bora)

Ilani ya CHADEMA (2010 -2015) katika ukurasa wa 7 imebainisha japo kwa mbali masuala ya utawala bora. Suala hili, limeelezwa katika ukurasa wa 28 wa Ilani ya CHADEMA. Ilani hiyo ilieleza kwamba, taifa linalowekeza katika utawala bora, uwazi na uwajibika hufikia malengo ya maendeleo na uwezo wa kutoa huduma bora kwa wananchi wake zikiwemo zile za afya. Na kwa upande wa afya, ilani ya CHADEMA ilitoa ahadi kadhaa ingawa haikuonesha ni jinsi gani ambavyo wangeweza kuzifikia na kuzisimamia (uk. 28)

Ilani ya CHADEMA ilitambua kwamba, nguvu ya utawala bora ni Katiba ya nchi iliyojengwa katika misingi ya kulinda demokrasia, kulinda haki za wananchi na kutoa fursa kwa wananchi kuwawajibisha viongozi wao. Kwa sababu hii, hatua ya kwanza waliyopanga kuichukua CHADEMA ndani ya siku 90 tangu kuchaguliwa kwake ni kuanzisha mara moja mchakato wa kubadilisha Katiba ili kupata Katiba iliyojengwa kwa misingi ya kidemokrasia na haki za binadamu (ukurasa wa 57)

Kuhusu Mipango na Bajeti

Aidha jedwali linaonyesha kwamba, CHADEMA itatenga asilimia ya bajeti itakayoelekezwa katika shughuli za afya kwa miaka mitano (kwa kuzingatia azimio la Abuja). CHADEMA iliahidi kutenga asilimia 15 ya bajeti ya serikali kwa ajili ya sekta ya afya.

Kuhusu Upatikanaji wa Huduma za Afya kwa Wananchi Wote kupitia Bima

Katika ilani ya uchaguzi ya CHADEMA, hili limejielekeza katika ukurasa wa 28 - 29 kwamba, “huduma ya bima ya afya itakuwa

hitaji la lazima kwa kila Mtanzania, bila kujali kama ni mfanyakazi wa serikali au la". Ili kuwawezesha wananchi vijijini na wale wasio na ajira kuingia katika mfumo rasmi, Serikali ya CHADEMA itaanzisha utaratibu wa bima ya afya ya jamii (Community Health Insurance Scheme), ambapo kila Halmashauri na Mamlaka za Miji zitatakiwa kuweka utaratibu wa kuwezesha wananchi wake kujipatia bima nafuu ya umma, kwa malipo ya chini kuliko yale ya makampuni au taasisi binafsi, na kuhakikisha kuwa huduma ya dharura inapatikana kwa kila mwananchi katika hospitali yoyote nchini".

ii. RASILIMALI WATU KATIKA SEKTA YA AFYA

Kuhusu Uwepo/Upatikanaji wa Watumishi wa Sekta ya Afya

Ilani ya Chama cha Demokrasia na Maendeleo (CHADEMA), inaeleza kuwa kama kingepata ridhaa ya wananchi kuongoza nchi, kilipanga kuimarisha vyuo vya kada za tiba (Madaktari, wauguzi, wafamasia, maafisa wa afya, fundi maabara, watunza kumbukumbu za afya, wataalamu wa radiolojia) kwa kuwapatia mahitaji muhimu kwa ajili ya kuvifanya vyuo hivi viweze kuandaa wataalamu wa afya wenye ujuzi na ubora zaidi (uk 29).

Pia, CHADEMA kupitia ilani yake ukurasa wa 30 kilitarajia kingepanua na kuendeleza maabara katika vyuo vikuu vyenye vituo vya afya, na hasa Chuo Kikuu cha Afya cha Muhimbili. Lengo lilikuwa kuongeza idadi ya madaktari na wataalamu wa afya na tiba mara tatu ya idadi iliyopo katika miaka mitano (5) ya awali kama kingelipewa ridhaa ya kuendesha Serikali ya CHADEMA.

Kuhusu Mgawanyo wa Watumishi wa Sekta ya Afya

Ilani ya CHADEMA ililipa kipaumbele suala la kutoa posho ya mazingira magumu (Hardship allowance) kwa watumishi watakaokuwa sehemu ambazo ni ngumu kufikika huko vijijini pamoja na ujenzi wa makazi ya maafisa wa afya katika maeneo hayo (uk 29).

Kuhusu Bajeti ya watumishi

Ilani ilipanga kuongeza mishahara kwa watumishi wa sekta ya afya ili kuweza kuwavutia wataalamu kubakia nchini badala ya kwenda

kutafuta kazi nje ya nchi kutokana na malipo mazuri huko. Ilani hiyo iliendelea kubainisha kwamba, wakati umefika wa kuifanya afya kuwa sehemu muhimu sana ya kujenga taifa la watu waliondelea. Hata hivyo, ilani hiyo haikuonyesha mikakati ya jinsi gani wangeluweza kuongeza fedha kwa ajili hiyo.

Kuhusu Kuboresha mazingira ya kazi na kuhusu kuinua ari (morale) ya watumishi

CHADEMA katika ilani yake walipanga kama wangepewa ridhaa, wangetoa posho ya mazingira magumu (Hardship allowance) kwa watumishi waliopo sehemu ambazo ni ngumu kufikika huko vijijini pamoja na ujenzi wa makazi ya maafisa wa afya katika maeneo hayo. Posho hizi zitatolewa katika mikoa ya pembezoni na hazitatozwa kodi (uk 29).

Kuhusu Kuongeza Ujuzi wa Watumishi

Ilani ya Chama cha Demokrasia na Maendeleo (CHADEMA) haikueleza chochote kuhusu kuboresha ujuzi wa wafanyakazi.

Kuhusu Maadili ya Watumishi wa Sekta ya Afya

Ilani ya Chama cha Demokrasia na Maendeleo (CHADEMA) haikueleza chochote kuhusu kuboresha maadili ya wafanyakazi.

iii. KUHUSU DAWA NA VIFAA TIBA

Ilani ya CHADEMA imeweka mkazo katika kuzuia magonjwa, hasa malaria, kifua kikuu na UKIMWI. Mkazo utawekwa katika kuimarisha kinga dhidi ya magonjwa haya sambamba na uboreshaji wa huduma za tiba kwa kuhakikisha dawa, vifaa tiba na vitendanishi vinapatikana kwa wakati na katika vituo vyote vya umma. Pia ili kulinda afya za akina mama wajawazito matumizi ya dawa kwa ajili ya kujikinga na malaria wakati wa ujauzito yatatiliwa mkazo sambamba na utoaji wa madini lishe kwa ajili ya kuongeza damu kwa akina mama hao kwani wengi wao hupoteza maisha kutokana na upungufu wa damu.

iv. KUHUSU HUDUMA ZA VVU NA UKIMWI

Katika ilani yake, CHADEMA iliahidi kuhakikisha jamii ya kitanzania inaondokana na magonjwa makuu yanayosumbua kwa sasa, kwa kutoa huduma za bure kwa magonjwa hayo katika vituo vyote vya kutolea huduma za afya nchini. Magonjwa haya ni pamoja na Malaria, Kifua Kikuu na UKIMWI (uk 28).

Kama ilivyokuwa kwenye ilani ya CCM, CHADEMA haikutaja masuala ya bajeti ya UKIMWI, mahusiano ya madawa ya kulevya na UKIMWI, ushirikishaji wa wananchi, upatikanaji wa dawa za kuzuia makali ya UKIMWI na uanzishaji wa viwanda vya kutengeneza dawa na vifaa tiba kama moja ya vipaumbele vyake.

C. CHAMA CHA WANANCHI CUF

i. UTAWALA NA USIMAMIZI WA FEDHA ZA AFYA

Kuhusu Uwazi (Utoaji wa taarifa za afya kwa wananchi)

Katika eneo hili, chama cha wananchi CUF, hakikuweka bayana jinsi ambavyo kitatekeleza masUala yanayohusiana na uwazi kwa maana ya utoaji taarifa zikiwemo za afya kwa wananchi bila kipingamizi.

Kuhusu Kupambana na Rushwa Ndogondogo na Ufisadi

Ilani ya CUF iliweza kutaja ufiisadi na Rushwa siyo tu kuwa ni adui wa haki, lakini pia kama adui mkubwa wa maendeleo. Kwamba rushwa ni saratani (cancer) inayoua uchumi na kuwanyima wananchi haki ya maisha na maendeleo. Ilani hiyo ilibainisha kuwa rushwa katika Tanzania imekithiri, na sasa Tanzania ni moja kati ya nchi zilizokubuhu kwa rushwa duniani. CUF waliahidi kuendeleza mapambano dhidi ya rushwa (ukurasa wa 13).

Kuhusu uwezesaji wananchi (utawala bora) – Mifumo ya afya

Kwa upande wa CUF ilani yao (2010 - 2015) iliahidi kufuta sheria zote kandamizi na kuhakikisha haki za kila raia zinalindwa kikamilifu na kuheshimu utawala wa sheria na kulinda haki za binadamu.

Kuhusu Mipango na Bajeti

CUF iliahidi kutenga asilimia 15 ya bajeti kwa ajili ya shughuli za afya, kulingana na Azimio la Abuja.

Kuhusu Upatikanaji wa Huduma za Afya kwa Wananchi Wote Kupitia Bima

Huduma za afya kwa watu wote ni moja ya haki za msingi zinazotambuliwa na mikataba ya kimataifa. Zaidi ilani ya CUF iliahidi, kama wakipewa ridhaa, serikali yake itaongozwa kwa misingi ya kufuata kikamilifu Katiba na sheria katika utekelezaji wa majukumu yake ya kila siku na si vinginevyo.

Kwa upande wa afya, ilani ya CUF inabainisha kwamba, mpango wa bima ya afya uliopo kwa sasa haukidhi mahitaji ya watazania wote kwani unafanya kazi katika maeneo machache (ukurasa 64). Katika ilani yake, CUF waliahidi uboreshaji wa utaratibu wa bima ya afya nchini ambapo waajiri wote katika sekta rasmi watatakiwa kuwakatia wafanyakazi wao bima, na pia kuwawezesha wanachama wa mpango huo kupata huduma hiyo mahala popote humu nchini. Bima hiyo itagharimia matibabu ya wafanyakazi na familia zao, yasiyohusiana na huduma za msingi za afya au huduma za upendeleo.

ii. RASILIMALI WATU KATIKA SEKTA YA AFYA

Kuhusu Uwepo/ Upatikanaji wa Watumishi wa Afya

Ilani ya CUF iliahidi kuhakikisha kila hospitali kuanzia wilayani inakuwa na madaktari na wauguzi wa kutosha kuweza kutoa huduma bora. Hata hivyo, haikueleza kwa kina jinsi gani madaktari na wauguzi hao wangepatikana.

Kuhusu Mgawanyo wa Watumishi wa Afya

CUF iliahidi kuhakikisha kila hospitali kuanzia wilayani inakuwa na madaktari na wauguzi wa kutosha kuweza kutoa huduma bora. Hata hivyo, haikueleza kwa kina jinsi gani madaktari na wauguzi hao wangepatikana.

Kuhusu Bajeti ya Watumishi

Ilani ya CUF ilieleza kuwa Serikali ya CUF itaongeza mishahara na marupurupu kwa madaktari na wauguzi kwa kadri uchumi wa nchi unavyokua ili kuwafanya madaktari na wauguzi wajitume zaidi,

wajiepushe na vitendo vya rushwa na waokoe maisha ya Watanzania yanayopoteza wakati mwingine kwa sababu tu ya kushuka kwa ari ya kufanya kazi.

Kuhusu Kuboresha Mazingira ya Kazi

Ilani ya CUF imesema Serikali ya CUF itahakikisha kuwa katika kipindi cha miaka mitano ijayo mazingira ya hospitali zote nchini kuanzia wilayani yatakuwa yameboreshwa ili kufikia viwango vinavyokubalika. Fedha zaidi zitatumiwa kuhakikisha kuwa ifikapo mwishoni mwa kipindi hicho hakuna mgonjwa anayelala chini au kuchangia kitanda, vipimo vyote muhimu vinapatikana kuanzia wilayani, na kuwepo kwa huduma zote za msingi ikiwemo upatikanaji wa maji na umeme wa uhakika. CUF iliahidi kuwa Serikali yake itaboresha hospitali kwa kuzipatia zana za kisasa

Kuhusu Kuinua ari ya kazi kwa watumishi

Ilani ya CUF ilisema Serikali ya CUF itahakikisha kuwa maslahi ya wafanyakazi yanaboreshwa angalau kufikia viwango vya nchi jirani.

Kuhusu Kuboresha Ujuzi wa Watumishi

Ilani ya CUF ilisema CUF inaahidi kuandaa madaktari na wataalamu wenye uwezo ili kupunguza uwezekano wa viongozi waandamizi kutumia fedha nyingi za wananchi kwa ajili ya matibabu nje ya nchi.

Kuhusu Maadili ya Watumishi wa Sekta ya Afya

Ilani ya CUF ilieleza kuwa CUF itapenda kuona watumishi wakijiepusha na vitendo vya rushwa na waokoe maisha ya Watanzania yanayopotea wakati mwingine kwa sababu tu ya kushuka kwa ari ya kufanya kazi.

iii. KUHUSU DAWA NA VIFAA TIBA

Ilani ya CUF imeweka mkazo katika tiba ya maradhi ya kuambukuza kama vile malaria, kifua kikuu (TB), homa ya matumbo (typhoid) na minyoo kuwa zitapatikana bila malipo.

Pia ilani yake inaeleza kuwa itashirikisha wawekezaji ili waweze kujenga viwanda vitakavyozalisha madawa ya kuiga (Generic Drugs)

na vifaa vingine vya mahospitali kwa gharama nafuu zaidi nchini mwetu. Hata hivyo, haionyeshi mikakati ya namna ya kutekeleza mpango huo.

Ilani hiyo pia inaeleza kuwa fedha zaidi zitatumiwa kuhakikisha kuwa ifikapo mwishoni mwa kipindi hicho hakuna mgonjwa anayelala chini au kuchangia kitanda, vipimo vyote muhimu vinapatikana kuanzia wilayani. Pamoja na kuweka wazi kuwa fedha zaidi zitaongezwa lakini ilani haikubainisha namna ya kufikia lengo hilo ndani ya miaka mitano

iv. KUHUSU HUDUMA ZA VVU NA UKIMWI

Ilani ya CUF, haikuleza jinsi gani itatekeleza masuala ya bajeti ya UKIMWI, mahusiano ya madawa ya kulevya na UKIMWI, ushirikishaji wa wananchi, upatikanaji wa dawa za kuzuia makali ya UKIMWI na uanzishwaji wa viwanda vya kutengeneza dawa na vifaa tiba katika ilani yake; lakini ilani hiyo iliahidi kuweka mkakati wa kitaifa utakaolenga kupunguza kwa kiasi kikubwa uwezekano wa mtu ambaye hivi sasa hana virusi vya UKIMWI, kuambukizwa. Ilani hiyo imeendelea kueleza kuwa mkakati huu utalenga katika kuishirikisha jamii katika mjadala wa kutunga sera mahsusi ya nchi itakayosimamia mapambano dhidi ya UKIMWI, ikiwemo kuhakikisha kuwa watu wote wanaoishi na virusi vya UKIMWI wanapatiwa madawa ya kuongeza muda wa kuishi ili waendeleo kutoa mchango muhimu katika malezi ya familia zao na maendeleo ya taifa kwa ujumla (ukurasa 66).

D. CHAMA CHA NCCR – MAGEUZI

i. **UTAWALA NA USIMAMIZI WA FEDHA ZA AFYA**

Kuhusu Uwazi (Utoaji wa taarifa za afya kwa wananchi)

Suala hili limeongelewa kwa kifupi sana katika kipengele cha x ukurasa wa 21 - 22 kinachohusu kupambana na rushwa na ufisadi.

Kuhusu Kupambana na Rushwa na Ufisadi (petty corruption – rushwa ndogondogo)

NCCR Mageuzi inakiri katika ilani yake ukurasa wa 21 kuwa Tanzania ni moja ya nchi duniani ambazo ufisadi umekithiri. Chama cha NCCR – Mageuzi kinaongeza kuwa kimedhamiria kutokomeza ufisadi ili kufuta ufukara na uongozi mbovu. Hata hivyo ilani haikuwa na maelezo kuhusu kukabiliana na rushwa ndogondogo.

Kuhusu Uwezeshaji Wananchi (Utawala Bora) – Mifumo ya Afya

Ilani ya NCCR Mageuzi iliongeza pia kuwa itapanga mkakati wa kuweka uwazi katika taratibu za zabuni za serikali na kupunguza urasimu katika huduma za serikali. Hata hivyo, hakuna maelezo ya kinagaubaga jinsi itakavyoshughulikia masuala ya utawala bora hasa katika sekta ya afya.

Kuhusu Mipango na Bajeti

Aidha jedwali linaonyesha kwamba, chama cha NCCR-Mageuzi hakikutoa kiasi cha asilimia ya bajeti kitakachoelekezwa katika shughuli za afya kwa miaka mitano (kwa kuzingatia azimio la Abuja). Matarajio ni kwamba, chama kingetoa angalizo la ongezeko la bajeti ya afya ili kufikia lengo la Abuja.

Kuhusu Upatikanaji wa Huduma za Afya kwa Wananchi Wote Kupitia Bima

Chama hiki kimeongelea kwa ujumla namna ya kuboresha huduma za afya. Hakijagusia kipekee, uwepo wa bima ya afya kwa wananchi.

ii. RASILIMALI WATU KATIKA SEKTA YA AFYA

Kuhusu Uwepo/Upatikanaji wa Watumishi wa Sekta ya Afya

Tanzania inakabiliwa na uhaba mkubwa wa watumishi katika sekta ya afya. Pamoja na upungufu huo, chama cha NCCR Mageuzi hakikueleza chochote kuhusu kukabiliana na upungufu huo.

Kuhusu Mgawanyo wa Watumishi wa Sekta ya Afya

Kuna changamoto kubwa ya upungufu wa watumishi wa sekta ya afya maeneo ya pembezoni ambayo hayafikiki kwa urahisi na vijijiji. Pamoja na kuwepo kwa changamoto hii kubwa, chama cha NCCR Mageuzi hakikueleza chochote juu ya kukabiliana na changamoto hii katika ilani yake.

Kuhusu Bajeti ya Watumishi

Bajeti ni muhimu katika kutekeleza shughuli mbalimbali katika sekta aya afya. Ilani ya NCCR Mageuzi haikueleza chochote kuhusu kuboresha bajeti ya watumishi.

Kuhusu Kuboresha Mazingira ya Kazi na Kuinua Ari ya Kazi kwa watumishi

Ilani ya NCCR mageuzi haikueleza chochote kuhusu haya.

Kuhusu Kuboresha Ujuzi wa Watumishi

Chama cha NCCR mageuzi kilipanga kama kingepewa ridhaa ya kuongoza nchi, kingewawezesha madaktari na watafiti katika sekta ya afya kuwekeza kwa kuanzisha hospitali za kisasa zenye uwezo wa kutibu maradhi yote.

Kuhusu Maadili ya Watumishi wa Sekta ya Afya

Kumekuwepo na taarifa kupitia tafiti na vyombo vya habari kuhusu malalamiko ya wananchi juu ya maadili ya watumishi wa umma.

Pamoja na kuwepo kwa changamoto hii, ilani ya chama cha NCCR Mageuzi haikueleza chochote kuhusu jinsi kilivyopanga kukabiliana nayo.

iii. KUHUSU UPUNGUFU WA DAWA NA VIFAA TIBA

Chama cha NCCCR Mageuzi kimeeleza kwa kifupi kuwa kitawahamasisha na kuwawezesha wafamasia, wananchi na wawekezaji wengine wananchi kuanzisha viwanda vya utengenezaji wa dawa za binadamu na vifaa vya hospitali. Lakini hakikubainisha mikakati ya kufikia lengo hili wala ni viwanda vingapi vinakusudiwa kujengwa katika kipindi cha miaka mitano.

iv. KUHUSU HUDUMA ZA VVU NA UKIMWI

Kwa NCCR- Mageuzi, suala la UKIMWI limehusishwa pia na Ujasiriamali na Utandawazi na waliahidi kuanzisha wizara maalumu ambayo itatekeleza programu za kujenga uchumi wa kisasa utakaoliwezesha taifa letu kutokomeza ufukara, kudhibiti UKIMWI, kushinda ubeberu na kulirejesha taifa katika uchumi na maendeleo ya dunia (ukurasa 8). Ilani hii pia imeahidi kuanzisha mpango shirikishi na endelevu wa kudhibiti kasi ya maambukizi ya UKIMWI, kuboresha huduma kwa watu wanaoishi na virusi vya UKIMWI ili kuzipunguzia mzigo familia za wagonjwa, kuwezesha ununuzi na utengenezaji wa dawa za kurefusha maisha kwa watu wanaoishi na virusi vya UKIMWI na kuwezesha utafiti wa tiba ya UKIMWI (ukurasa wa 18).

Ilani ya NCCR-Mageuzi iligusia suala la kuwezesha ununuzi na utengenezaji wa dawa za kurefusha maisha kwa WAVIU.

Ingawa ilani ya NCCR-Mageuzi imegusia suala la kuanzisha mpango shirikishi na endelevu wa kudhibiti kasi ya maambukizi ya UKIMWI, lakini haijaongelea kiundani nani atashirikishwa na wananchi watahiriki vipi.

HITIMISHO NA MAPENDEKEZO

1.1 HITIMISHO

Kama ilivyoielezwa awali, ilani ni tamko au chapisho linaloonesha nia, dhamira, mtazamo wa chama unaobainisha mwelekeo wa kisera na vipaumbele vya chama husika endapo kitapewa dhamana ya kuongoza nchi. Kimsingi, vipaumbele ni yale ambayo chama kinatarajia kutoa kwa wananchi kama huduma. Uchambuzi wa ilani za vyama hivi 2010 – 2015 zinaonyesha, kuwa karibu vyama vyote vimeonyesha mwelekeo wa kisera na vipaumbele katika maeneo yote muhimu katika sekta ya afya yaliyozingatiwa katika uchambuzi huu.

Vyama vyote vilitoa ahadi mbalimbali za kuboresha huduma za afya zikiwemo ahadi za kuboresha utawala bora kwa kupunguza rushwa na ufisadi kwa kuweka sheria kali na kusimamia nidhamu kwa wafanyakazi wa sekta ya umma, kuimarisha huduma za bima za afya, na kuhakikisha huduma bora zinawafikia wananchi wote na kwa wakati.

Pia, karibu vyama vyote viliahidi kuyatafutia ufumbuzi masuala kadhaa muhimu katika kuboresha sekta ya afya yakiwemo, suala la upungufu wa wafanyakazi wa sekta ya afya, upungufu wa madawa na vifaa tiba na uboreshaji wa huduma za virusi vya UKIMWI na UKIMWI.

Sikika inavipongeza vyama vyote vya siasa ambavyo ilani zao zimehusika katika uchambuzi na uaandaaji wa ripoti hii, kwa kuwa vyama hivi vimeonyesha kulipa kipaumbele cha pekee suala la afya.

Tunaamini kwamba, katika ilani za 2015 - 2020, vyama vya siasa vitahakikisha vinatoa kipaumbele katika suala la uboreshaji wa huduma za afya kwa kuzingatia mgawanyo unaotesheleza wa rasilimali fedha, rasilimali watu afya, madawa na vifa tiba, pamoja na VVU/UKIMWI. Pia, Sikika inaamini kwamba, ilani hizi zitatoa kipaumbele katika masuala ya utawala bora, uwazi na ushiriki wa

jamii kama nguzo muhimu ya kuimarisha huduma za afya Tanzania. Mwisho, Sikika inaamini kuwa ilani zitaonyesha ahadi za vyanzo mbalimbali vya kuongeza vya rasilimali katika sekta ya afya.

1.2 MAPENDEKEZO

Tukilelekea uchaguzi mkuu utakaofanyika mwezi Oktoba, 2015, vyama mbalimbali vya siasa vinatarajia kuandaa ilani zao za uchaguzi ili kuelezea umma wa Tanzania vipaumbele vya serikali zao endapo vitapewa ridhaa ya kuongoza nchi. Kutokana na uchambuzi huu, ni wazi kwamba, vyama vya siasa vinapaswa kuhakikisha ilani zijazo zinaahidi kuboresha huduma mbalimbali kwa wananchi.

Sikika ingependa Ilani za uchaguzi za vyama mbalimbali (2015 -2020), pamoja na mambo mengine, zilenge katika kuboresha huduma za afya kwa wananchi. Na ili kufikia lengo hili, Sikika inavishauri vyama vya siasa vitengeneze ilani ambazo zitalenga katika kukuza na kuimarisha masuala muhimu yafuatayo;

i. Utawala na Usimamizi wa Fedha za Sekta ya Afya Kuhusu Uwazi (Utoaji wa taarifa za afya kwa wananchi)

Wananchi wengi wamekuwa wakilalamika juu ya huduma mbovu za afya, na juhudi ndogo tu zimeshafanyika kuwajengea uwezo wa kudai haki zao ikiwemo haki ya huduma za afya. Sikika inaona kuna haja ya kuongeza uwazi na uwajibikaji katika sekta ya afya, hasa vijijini ambako ndiko kwa kiasi kikubwa wananchi wapo.

Ili kuimarisha uwazi na uwajibikaji, ni muhimu serikali kuweka mfumo ambao utahakikisha kila mwananchi anapata taarifa za mipango, bajeti na zile za utekelezaji wa bajeti (ripoti za utekelezaji) kutoka ofisi za serikali za mitaa ama vituo vya kutolea huduma za afya. Wananchi wakipata taarifa zilizotajwa hapo juu, watakuwa na uwezo wa kufuatilia utekelezaji wa mipango mbalimbali na matumizi ya bajeti iliyopitishwa na hatimaye kuweza kusimamia uwajibikaji wa viongozi wao. Bila ya serikali kuimarisha uwazi na uwajibikaji, fedha yote

inayopatikana kwa makusanyo ya ndani ama kodi (misaada) za wananchi, nchi zingine hazittoa misaada yoyote ikiwemo ile ya kuiondoa nchi kutoka katika umaskini. Sehemu kubwa ya fedha hizi zinaweza kuwanufaisha watu wachache tu kupitia matumizi yasiyo sahihi.

Kuhusu Kupambana na Rushwa Ndogongogo na Ufisadi

Ni muhimu dhana ya utawala bora na uwajibikaji ijitokeze kwa uwazi zaidi kwenye ilani zijazo kwani athari zake hukumba sekta zote ikiwemo sekta ya afya. Pia, ni muhimu kwa kila chama kuweka katika ilani kipengele maalumu kinachoazimia nia ya serikali kuzingatia masuala mazima ya uwajibikaji, uwazi na utawala bora, likiwemo suala la kupambana na rushwa ndogongogo na ufisadi.

Kwa ujumla, kuna haja ya kuimarisha usimamizi wa kodi ili kupunguza ukwepaji wa kodi wakati wa ukusanyaji wa kodi hizi. Hali ya ukwepaji kodi kwa kiasi fulani hupunguza nia ya wananchi wengi kulipa kodi, kwa kuwa wanaguswa na kitendo cha baadhi ya wananchi kushindwa kulipa kodi kulingana na mapato yao au uwezo wao. Mpaka sasa kumekuwa na uwazi kidogo, kuhusu nani analipa kiasi gani cha kodi na iwapo mzigo wa kulipa kodi unagawanywa kwa usawa miongoni mwa wananchi. Kuna haja kuhimiza uwazi na uwajibikaji katika ulipaji wa kodi ili kuhakikisha kila mwanchi na mashirika wanachangia kulingana na nafasi zao au kile wanachokipata.

Zaidi ya hayo, tunaweza kuongeza mapato yetu ya ndani kwa kujadili gharama halisi za kijamii kwa kodi mbalimbali zinazosamehewa. Hata hivyo, kuna uwezekano mkubwa wa kukutana na pingamizi kubwa kutoka kwa watu au kundi la wanaofaidika na mfumo wa sasa wa msamaha wa kodi. Kwa hali hiyo, kuna haja ya kuwa na mjadala wa wazi juu ya faida zitokanazo na misamaha ya kodi kwa jamii. Lakini tukumbuke pia, kuwa ongezeko lolote la mapato ya ndani litaweza kuwanufaisha wananchi kupitia sekta mbalimbali ikiwemo ya afya ikiwa tu serikali itaamua kuzipa sekta hizo kipaumbele.

Kuhusu Mipango na Bajeti,

Tanzania inategemea kwa kiasi kikubwa misaada ya maendeleo kutoka nje ili kutekeleza shughuli za kawaida na zile za maendeleo na hivyo kukwamisha mipango mingi pale ambapo fedha hizi zinashindwa kutolewa. Ni muhimu sasa kuwepo na makubaliano kati ya serikali ya Tanzania na wafadhili kuhusu kiasi gani kila mmoja atachangia katika maeneo ya vipaumbele na bajeti ya Taifa kwa ujumla. Na mwisho, Ilani ziainishe mkakati wa kupunguza utegemezi kwa wafadhili wa nje.

Suala la misamaha pia huathiri kwa kiasi kikubwa mipango na bajeti za vituo vya kutolea huduma. Ni muhimu kwa serikali kuendelea na mfumo wa uchangiaji gharama unaowataka watumiaji kulipa ada ya huduma, na kwa wale wasioweza kuchangia ama kutokana na uwezo wao au wako katika makundi yaliyopewa msamaha (wajawazito, watoto chini ya umri wa miaka mitano, na wazee wenye umri zaidi ya miaka 60), kuna haja ya kuwa na mfumo mzuri wa kufidia huduma hizi kwa watoa huduma au vituo vilivyotoa huduma bure.

Pamoja na kutoa huduma kwa wenye msamaha wa malipo, vituo vya kutolea huduma havipewi fidia yoyote na serikali ili kurudisha gharama walizotumia kutoa huduma hizo. Kuna haja sasa kwa serikali kuhakikisha inalipa fidia ya gharama zilizotumika kutibu makundi ya wenye msamaha wa malipo. Pia tunashauri, utambuzi na uhakiki wa watu wanaopata msamaha ufanyike kule ambako wananchi wanatoka na si kufanywa katika vituo vya kutolea huduma.

Kuhusu Upatikanaji wa Huduma za Afya kwa Wananchi Wote kupitia Bima

Tanzania imepanga kuanzisha bima ya afya ya lazima inayotaka kila mwananchi kulipia kiwango fulani cha fedha kilichowekwa ili kuweza kupata faida za mfuko wa afya. Serikali imepanga kutoa msaada wa fedha kwa wananchi walio maskini ambao hawana uwezo wa kulipia mfuko huo. Hata hivyo, mfumo wa huduma za afya kwa umma kwa sasa hauna uwezo wa angalau

kutoa kiwango cha chini kabisa cha huduma katika mfuko wa afya kwa nchi nzima.

Wananchi wamekuwa wakilazimishwa kulipa kiwango cha chini kabisa cha mchango wa mfuko. Wapo walioshindwa, lakini kwa wale walioweza kuchangia, bado wamekuwa wakikosa huduma za afya wanazozihitaji. Sikika inaamini, kuanzishwa kwa mfumo wa hifadhi ya jamii kwa uchangiaji wa lazima wa bima ya afya ni muhimu sana. Hata hivyo, Sikika inapendekeza serikali iahirishe kuanzisha mfumo huu mpaka hapo huduma za afya za msingi zitakapowafikia wananchi wote.

Mipango ya uchangiaji wa huduma za afya kwa hiari wa CHF na TIKA haujaweza kuwavutia wananchi wengi kujiunga nayo. Tunadhani wananchi wengi wanapendelea zaidi kulipia huduma za afya kwa malipo kutoka fedha zao za mfukoni kwa kuwa huduma za afya kwa wanachama wa mfuko wa afya ya jamii (CHF) na TIKA zimekuwa duni sana; upatikanaji wa dawa umekuwa ni tatizo kubwa.

Pia kuna tatizo kubwa la serikali kutokulipa ruzuku linganifu ya michango ya CHF na TIKA. Sikika inaamini kuwa, iwapo fedha zitatolewa kwenda kwenye mifuko hii kwa wakati, na iwapo huduma zitaboreshwa, wananchi watabaini ubora na faida ya huduma hizo na hivyo watajiunga na bima hizi za afya ya jamii kwa wingi zaidi. Na huo ndio utakuwa wasaa mzuri kwa serikali kuanzisha mfumo wa uchangiaji kwa lazima. Kuna haja ya ilani za vyama kuonyesha jinsi vitakavyoimarisha mfumo wa hifadhi ya jamii ikiwemo ule wa CHF na TIKA.

ii. Rasilimali Watu katika Sekta ya Afya

Kuhusu Uwepo/Upatikanaji na Mgawanyo wa Watumishi wa Sekta ya Afya

Pamoja na mambo mazuri yaliyoonekana kwenye ilani zilizopita kuhusiana na rasilimali watu afya, Sikika inapendekeza ilani za uchaguzi za 2015 ziwe na malengo yanayopimika na yanayozingatia muda. Sikika inapenda kuona ilani za vyama

vya siasa zikiahidi kuboresha mafunzo, kuongeza uajiri wa watumishi wa sekta ya afya wenye kuzingatia uwiano na mgawanyo sahihi. Uwiano huu lazima uzingatie mahitaji ya ikama, wingi wa watu na ukubwa/wingi wa kazi.

Kuhusu Bajeti ya Watumishi

Sikika inapenda kuona vyama vikiahidi kupitia ilani zao, kuongeza bajeti ya afya, hasa bajeti kwa ajili ya mafunzo ya rasilimali watu afya. Hii itawezesha kuzalisha watumishi wa kutosha wenye ujuzi na ubora unaotakiwa katika uwiano sahihi (skill-mix). Sikika inatamani kuona ilani zikipanga kusimamia uwajibikaji katika matumizi ya fedha kidogo zinazopatikana kwa ajili ya kutekeleza miradi mbalimbali. Tunatamani kuona ilani zikipanga kuhakikisha taarifa za utekelezaji wa mipango, mapato na matumizi, taarifa za ukaguzi za wizara, idara na taasisi za umma zinawekwa wazi kwa wananchi.

Kuhusu Kuboresha Mazingira ya Kazi, kuinua Ari na Maadili ya Watumishi wa Sekta ya Afya

Sikika inatarajia kuona katika ilani za vyama, ahadi za kuboresha maslahi na mazingira ya kazi kwa watumishi na kuhakikisha watumishi wanazingatia maadili ya kada zao za afya, ambayo yamekuwa yakilalamikiwa kwa kipindi kirefu!

Kuhusu Kuongeza Ujuzi wa Watumishi

Ilani itambue maandalizi ya watumishi wa kada za afya wenye ujuzi unaokidhi viwango vya kitaifa na kimataifa kwa kuongeza ubora wa vyuo vya mafunzo, na kuongeza bajeti ya mafunzo ndani ya nchi na nje ya nchi (ya kujiendeleza) kwa watumishi waliopo kazini.

iii. Kuhusu Madawa na Vifaa Tiba

Sikika inapenda kuona katika ilani za vyama vya siasa kunakuwepo mikakati madhubuti ya kuboresha bima za afya ikiwemo ile ya jamii (CHF) na Tiba kwa Kadi (TIKA) ili ziweze kuchangia katika upatikanaji wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi nchini.

Ilani zieleze wazi namna ya upatikanaji wa vifaa tiba vitolewavyo bure katika vituo vya kutolea huduma za afya (mfano vifaa vya kujifungulia kinamama na chanjo).

Pia tunashauri ilani ziweke viwango vya utekelezaji wa malengo yake mbalimbali, kwa mfano, zihakikishe kuwa zinaboresha huduma za dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi kutoka asilimia 70 kwa sasa mpaka asilimia 95 hadi kufikia mwisho wa utekelezaji wa ilani husika.

iv. Kuhusu Huduma za VVU/UKIMWI

Kwanza, itengwe bajeti ya kutosha kutoka serikalini kwa ajili ya huduma za VVU na UKIMWI. Tunapenda kuona ilani zikihamasisha kutumia mapato ya ndani ya nchi katika uendeshaji wa shughuli za UKIMWI badala ya kutegemea kwa asilimia kubwa pesa za wafadhili katika uendeshaji wa sekta hii. Kwa sasa utegemezi wa wahisani katika sekta ya UKIMWI ni asilimia 97%, hii ni kulingana na takwimu za Mapitio ya Matumizi ya Umma ya mwaka 2011.

Pili, matumizi ya madawa ya kulevya husababisha ongezeko ya maambukizi ya virusi vya UKIMWI. Kwasasa, watumiaji wengi wa madawa ya kulevya ni vijana na kutokana na takwimu za mpango mkakati wa Taifa wa UKIMWI (National Multisectoral Strategic Framework), WAVIU wengi ni vijana kwakuwa maambukizi ya UKIMWI yako juu kwa watu wenye umri wa miaka 24-49. Hivyo, tunatamani kuona ilani za vyama vya siasa vikilipa uzito wa hali ya juu suala hili la madawa ya kulevya. Hii ni pamoja na elimu juu ya madawa ya kulevya kuingizwa katika mitaala mashuleni (kuanzia ngazi ya elimu ya msingi hadi sekondari). Lengo ni kuwawezesha vijana kuwa na uelewa juu ya athari za matumizi ya madawa ya kulevya ikiwemo maambukizi ya ugonjwa wa UKIMWI. Pia Sikika inashauri ilani ziahidi kuwepo kwa sheria kali ambazo zitadhibiti suala zima la upatikanaji na utumiaji wa madawa ya kulevya nchini.

Tatu, Sikika inashauri kuwepo na ushirikishwaji wa wananchi (WAVIU) katika kupanga mikakati, kutekeleza na kufanya maamuzi juu ya huduma za afya kwa wanaoishi na virusi vya UKIMWI ili kuboresha huduma hizo. Shirika pia linasisitiza kuwepo kwa ahadi na utekelezaji wa mafunzo hususan kwa wanawake kuhusu UKIMWI, haki za WAVIU ikiwemo haki ya kupata taarifa na matibabu na huduma bora za UKIMWI.

Nne; Sikika inapendekeza kuwe na uboreshaji wa huduma za VVU kwa watoto wanaoishi na virusi vya UKIMWI nchini kama vile, kuhakikisha wanapata dawa za kupunguza makali ya virusi vya UKIMWI kwa wakati na mazingira rafiki na huru kwa mtoto katika vituo vya kutolea huduma za UKIMWI. Pia ilani zibainishe jinsi ya kuboresha huduma za ushauri nasaha kwa watoto au kupitia wazazi au walezi wao juu ya namna ya kuwatunza na kuishi nao bila unyanyapaa.

Tano, tunapendekeza kuwa vyama vya siasa, kupitia ilani zao za uchaguzi vihamasishe uanzishwaji wa viwanda vya dawa (pharmaceutical industries) za kurefusha maisha (ARVs), mashine ya kupimia CD4 kwa watu wanaoishi na UKIMWI (WAVIU). Sikika pia inapendekeza kuboreshwa kwa huduma za ushauri nasaha na kuwepo uharakishwaji wa zoezi la kuruhusu matumizi ya sera mpya ya UKIMWI ambayo ndiyo itakayotumika kama mwongozo katika kuendesha huduma zote za UKIMWI nchini.

MAREJEO

Chama cha Demokrasia na maendeleo - CHADEMA (2010). Ilani ya uchaguzi mkuu wa rais, wabunge na madiwani, Agosti 2010.

Chama cha Mapinduzi - CCM (2010). Ilani ya uchaguzi ya CCM, 2010 - 2015

Chama cha NCCR Mageuzi (2010): Rasimu ya ilani ya uchaguzi, Oktoba 2015

Chama cha Wananchi - CUF (2010). CUF Manifesto: manifesto ya CUF ya uchaguzi mkuu mwaka 2010, Dira ya Mabadiliko – CUF – Vision for Change

<http://www.thefreedictionary.com/manifesto>

<https://www.ndi.org/electionscalendar>

**Sikika inafanya kazi
kuhakikisha usawa katika
upatikanaji wa huduma bora za
afya, kwa kutathimini mifumo
ya uwajibikaji katika ngazi zote
za serikali**

House No. 69
Ada Estate, Kinondoni
Tunisia Road
Waverley Street
P.O. Box 12183
Dar es Salaam, Tanzania
Tel: +255 22 26 663 55/57

SMS: 0688 493 882
Fax: +255 22 26 680 15
Email: info@sikika.or.tz
Website: www.sikika.or.tz
Blog: www.sikika-tz.blogspot.com
Twitter: [@sikika1](https://twitter.com/sikika1)
Facebook: Sikika Tanzania

House No. 340
Kilimani Street
P.O. Box 1970
Dodoma, Tanzania
Tel: 026 23 21307
Fax: 026 23 21316